

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

Актуальність теми дослідження. Поміж важливих факторів суспільного прогресу особливе місце займає національна самосвідомість, проблема її формування. Саме вона виконує роль духовно рушійної сили, яка єднає волю і розум всього народу, спрямовує його суспільну активність у напрям загальнозначущих проблем, задоволення споконвічних національних інтересів.

Мета написання цієї статті полягає у здійсненні системного аналізу основних духовних чинників формування національної самосвідомості, визначення її концептуальної моделі, та її вплив на суспільство.

Поставлена мета передбачає розв'язання ряду **дослідницьких завдань**: дати визначення поняття «національна самосвідомість»; розглянути основні духовні засади формування національної самосвідомості, розкрити їхній зміст та логіку зв'язку; проаналізувати зв'язок національної ідеї, національної ідеології, національної самосвідомості, показати особливості їхнього змісту і функціонування в сучасній Україні, спосіб впливу на життєдіяльність нації; виявити змістовні і функціональні характеристики національної самосвідомості як цілісної саморефлексії нації.

Об'єктом даної статті є національна самосвідомість, українська нація.

Предмет дослідження: духовні засади становлення національної самосвідомості, проблема формування української нації. Національна самосвідомість – складне духовне явище, яке виникає і розвивається на певному конкретному суспільно-історичному етапі, показуючи, вкрай адекватно, сукупність суспільних реалій, які відносяться до певного народу. Об'єктивні показники життєдіяльності нації, її геополітичне, соціальне, політичне, екологічне, технологічне становище, а також духовні цінності, нагромаджені певним народом, істотно впливають на рівень розвитку національної самосвідомості. Ціннісні орієнтири, почуття підпорядковуються раціональному знанню, на якому повною мірою базується національна самосвідомість. Врепті вона постає синтетичним, внутрішньо різноманітним і одночасно цілісним утворенням, включаючи в себе систему елементів духовного досвіду самопізнання нацією власної життєдіяльності та ідеальні моделі її уявлення, що відображають її прагнення, бачення цілей національного розвитку й способів їх досягнення. В кінці XVIII ст., світ побачив «Енеїду» І.Котляревського, і саме з того часу, українська національна саморефлексія сягає свого коріння, виявившись потужним стимулом національної самоідентифікації українського народу. Процес національного самопізнання у середовищі української національної еліти набув стрімкозростаючого характеру у XIX ст.. Тоді ж відбувається усвідомлення української національної ідеї в політичній поезії Т.Шевченка, «хутірській філософії» П.Куліша, творах В.Антоновича, Б.Грінченка, М.Грушевського, М.Драгоманова, М.Костомарова, П.Чубинського, І.Франка та ін [5, с. 147].

Українська національна ідея наприкінці XIX - початку XX ст. звучить в ідеології самостійництва (Ю.Бачинський, М.Міхновський). Її завзято розвивають з різноманітних соціально-філософських та з суспільно-політичних позицій Б.Грінченко, Д.Донцов, А.Кримський, В.Липинський, М.Павлик, І.Франко [6, с. 137]. Після того як встановилась радянська влада, в Україні ще протягом деякого часу продовжувалося теоретичне усвідомлення національної самобутності українського народу. Були поставлені завдання, які необхідно було вирішити задля збереження власної ідентичності (праці С.Сфримова, М.Хвильового та ін.). Ця проблематика, в 1930-х роках, була проголошена «буржуазним націоналізмом», та була піддана нищівній критиці й забороні. В цілому, своєрідність етнонаціонального розвитку України у складі СРСР визначалася його концепцією розвитку продуктивних сил, яка передбачала максимальну інтеграцію народного господарства кожної республіки в загальносоюзному комплексі [10, с. 245]. Чергові розробки філософії української ідеї з кінця 20-х років і до прийняття Україною незалежності, здійснювалася здебільшого за кордоном. Теорія інтегрального націоналізму Д.Донцова, Ю.Липи, історіософія В.Липинського, націологія О.Бочковського, соціоісторичне та політико-правове пояснення ідеології самостійництва в роботах Л.Ребета, аналіз української національної самосвідомості у філософсько-політичних працях О.Оглобіна та І.Лисяка-Рудницького, розбір історії культури українського народу, як процесу національної самоідентифікації у концепціях Є.Маланюка та ін. дослідників зробили значущий внесок в осмислення історичної долі українського народу, духовних основ його життєдіяльності, перспектив національного відродження [9, с. 74]. Нація – це соціоцивілізаційне утворення, яка має економічний, політичний, історичний, соціальний та інші аспекти власної діяльності, що своїм своєрідним взаємозв'язком утворюють неповторний спосіб буття нації [3, с. 25]. В Україні, за часи незалежності, безперервно збільшувався інтерес до проблем національної самоідентифікації. З'явилася величезна чисельність робіт з даної тематики. В яких досліджується історична генеза української національної ідеї в контексті вітчизняного та загальноєвропейського історико-культурного процесу: праці В.Горського, О.Гришва, Я.Гришака, О.Дергачова, О.Забужко, Г.Касьянова, М.Томенка; визначається зміст поняття «національна ідея», його зв'язок з такими значеннями, як «ідея нації», «національна самосвідомість», «національний менталітет», з'ясовується роль цих феноменів у націотворчому процесі: роботи В.Андрущенко, А.Астаф'єва, Є.Бистрицького, В.Борисенко, О.Вишневського, Л.Губерського, Г.Дашутіна, П.Кравченка, В.Крисаченка, М.Михальченка, Т.Метельової, М.Мокляка, М.Обушного [7, с.94]. Для повноцінного впровадження у практику суспільного життя, національна ідея мусить спочатку розгорнутися в національну ідеологію, а потім заволодіти свідомістю мас, перетворившись (вже у формі ідеології) на ядро національної самосвідомості. Вироблення ідеології націотворення надає перспективи розробки конкретних політичних програм суспільних перетворень, а розвинена національна самосвідомість залучає громадян до активного соціально-політичного життя. Тільки наявність їх обох, призводить до перетворення національної ідеї з абстрактного принципу на конкретну стратегічну мету національного поступу. В загальному, процес націотворення є багатовимірним і довготривалим. Об'єктивними індикаторами здійснення національного об'єднання можуть, певною мірою, бути рівень стабільності соціально-економічного та політичного розвитку, а також зближення параметрів в ідеологічній та в мовно-культурній сферах різних регіонів країни [1, с. 226]. Формування української політичної нації має відбуватися знизу, виходити від суспільства, а політики й державні діячі мають лише цьому сприяти. Серед найважливіших проблем становлення української політичної нації є нестача національної державницької ідеології, яка б посприяла об'єднанню нації як поліетнічної спільноти. Значну перешкоду на шляху до створення української нації, становлять відмінності між регіонами України на рівні їх національної свідомості, мовні проблеми, міжконфесійні суперечності. Більшою мірою, заважає національній консолідації й те, що багато українців працює за кордоном і не пов'язує своє майбутнє з Україною, бо не сподівається на зміни на краще найближчим часом [10, с.246].

Висновок. Ключова духовна рушійна сила розвитку нації – це національна самосвідомість, яка доречно покладає спосіб її суспільно-історичного буття та самореалізації. Адекватне відбиття логіки створення національної самосвідомості в духовній еволюції народу, головних підрозділів її змістовного та функціонального наповнення на основі засадничих елементів нагромадженого духовного досвіду нації є надзвичайно актуальною проблемою, що має вагомий теоретичний та практичний значення. На даний час, для України була, є та буде актуальною проблема формування національно-свідомої

еліти, яка спроможна переступити через свої вузькогосітичні прагнення, адекватно відтворити корінні інтереси народу і об'єднати суспільство для їх задоволення.

Література

1. Проблеми формування національної самосвідомості в Україні: Монографія. – К.: НСД, 2004. – 226 с.
2. Національна самосвідомість як форма самопізнання особистості // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Філософія. Політологія. – К., 2002. – Вип. 46. – С. 9-13.
3. Національна ідея: поняття та функціональне навантаження // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка. – К., 2003.- №1(7). – С. 25-30.
4. Духовна еліта в житті українського суспільства // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. Науково-практичний журнал. – К., 2003. - №1. – С. 92-97.
5. Духовні засади та механізм формування національної самосвідомості // Стратегічна панорама. Щоквартальний науково-практичний журнал Ради національної безпеки і оборони України. – К., 1999. - №3. – С. 146-154 у .
6. Ідеологія національного самоствердження // Стратегічна панорама. Щоквартальний науково-практичний журнал Ради національної безпеки і оборони України. – К., 2001. - № 3-4. – С. 137-144 .
7. Проблема формування ідеології національного самоствердження // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія, Соціологія, Філософія. - Ужгород., 2005. - Вип. 2. – С. 90-94.
8. Суть та основні напрямки трансформації гуманітарної освіти в сучасному суспільстві // Гуманітарна освіта: досвід і проблеми. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Трансформація гуманітарної освіти» (Ужгород, 25-27 травня 1998 р.). – Ужгород: МПП «Гражда», 1999. – С. 92-96.
9. На «вічні питання» відповідає світогляд // Чи має українська нація перспективу? Міжнародна науково-практична конференція 14 квітня 2000 р. Бібліотека «Слова Просвіти». – К., 2000. – С. 74-77 .
10. Духовні чинники формування української політичної нації // Актуальні проблеми державного управління на новому етапі державотворення. Матеріали науково-практичної конференції за міжнародною участю. – К.: Вид-во НАДУ, 2005. – С.245-246.